

OBRAZOVANJE I KOMUNIKACIJA

ZORA ITKOVIĆ
Filozofski fakultet u Zadru
Faculty of Science and Arts in Zadar

UDK/UDC: 37.014
Izvorni znanstveni rad
Original scientific paper

Primljeno: 1992 - 10 - 13
Received :

Središnji problem ovoga rada je značenje razmjene onformacija i iskustava u oblasti organizacije i praktičnog provođenja obrazovanja. Držimo da je komunikacija kao oblik pozitivne socijalne interakcije i instrument obogaćivanja naših spoznaja, jedan od najznačajnijih faktora uspješne preobrazbe školstva. Komunikacija značajno utječe na stvaranje ravnoteže između obrazovnih sustava različitih zemalja, i upravo taj njezin aspekt posebno se razrađuje u ovom radu. Uvodeći termin "emancipirajuća komunikacija" željeli smo dati svoj doprinos objašnjenju ovoga složenog fenomena. U radu se naglašava potreba primjene navedenih teorijskih spoznaja prilikom aktualnih reformskih zahvata u Republici Hrvatskoj, što će praktično omogućiti integraciju našega školstva u europske tokove.

Pojam "komunikacija" u najširem smislu označava međusobnu razmjenu poruka, i kao takav nije imanentan samo ljudima, jer pojave komuniciranja nalazimo i kod brojnih nižih i viših životinja. U obrazovnoj praksi, međutim, komunikacija označava međusobnu interakciju između subjekata, u okviru koje govorna kultura zauzima najznačajnije mjesto. Govorna kultura ne stječe se samo mišljenjem i usmenim izražavanjem. Slušanje, čitanje, pismeno izražavanje i cjelokupno učenikovo djelovanje potiče razvoj i usavršavanje govorne kulture. Postoji, dakle, uska veza između učenja i govorne kulture, koji se opet zajedno mogu smatrati značajnim aspektom opće funkcije komunikacije. Posredstvom učenja, odnosno obrazovanja u širem smislu, a uz pomoć komunikacije, nastojimo utjecati na ponašanje pojedinca, a tako postignute promjene predstavljaju suštinu osnovne funkcije komunikacije. Komunikacija pridonosi promjenama ponašanja prije svega zato što sudionici u tom procesu uče nešto jedni od drugih. Oni uče nešto što ne znaju, shvaćaju neke stvari bolje nego ranije, ili su pod nekim utjecajem koji mijenja njihovo ponašanje. To je upravo i ono što se želi postići i obrazovanjem. Zato se može reći da je škola institucionalizirani oblik važnih aspekata komunikacije u društvu.

Pedagoška teorija prilazi komunikaciji s dva aspekta:

a) Komunikacija se razmatra kao svjesna i namjerna interakcija između respondenata komunikacije, koju različiti autori različito imenuju, sukladno vlastitom poimanju interakcije. Tako Bakerman i Brown ¹ definiraju interakciju kao "dijalog ponašanja", čiji elementi nisu samo govor, nego više "komunikativnih aktova". Ovi autori, međutim, ne navode što smatraju pod komunikativnim aktovima, mada nabrajaju četiri vrste ponašanja koje smatraju komunikativnima.

Richards ² obrazlaže komunikaciju kao "pojam uzajamnosti, recipročnosti i intersubjektivnosti", naglašavajući psihološki aspekt komunikacije kao "viši" oblik uzajamnosti međusobnog komuniciranja. Pridajući komunikaciji novu dimenziju autor ne pretpostavlja obavezno svjesnost i namjernost tih aktova za oba sudionika komunikacije.

Schaffer ³ naglašava recipročnu interakciju komunikacije pri čemu se razvija intencijalnost ponašanja, što je po njemu osnovna odrednica komunikacije.

Smith ⁴ smatra komunikaciju procesom koji zahtijeva punu svjesnost sudionika, dajući pri tom pregled različitih stajališta određenja procesa komunikacije.

Brazelton ⁵ naglašava namjernost u interakciji, u pozitivnom ili negativnom smjeru, smatrajući interakciju širim pojmom od komunikacije.

Treverthen ⁶ raspravlja o komunikaciji putem pokreta, koji ne moraju imati kvalitete svjesnosti i namjernosti, ali čine dojam mentalnih informacija putem visoko kontrolirane i kooperativne uporabe velikog broja mišića za ekspresiju.

b) Komunikaciji se prilazi kao informacionom sustavu koji, posredstvom tehnologije, služi prijenosu informacija na svim razinama obrazovne i administrativne hijerarhije. Komunikacijom se podstiče međusobna povezanost elemenata obrazovanja iste razine, (horizontalna komunikacija), te povezanost elemenata obrazovanja različitih razina unutar obrazovne organizacije (vertikalna komunikacija). Obilje informacija kojima svijet raspolaze, i koje se svakih nekoliko godina udvostručuju, ukinulo je monopol škole u prenošenju znanja djeci. To rušenje imalo je značajan utjecaj na funkcioniranje obrazovnih institucija svjesnih da u suvremenom društvu učenici raspolažu mnogim drugim izvorima informacija, koje im omogućavaju da sami procjenjuju vrijednost informacije. Takova situacija izmjenila je ne samo odnos između škole i njezine sredine, već i unutarnju strukturu odnosa unutar škole. Problem kojega ističu mnogi kritičari školskih sustava jest težnja škole da ovlada nad sredstvima

¹ Bakerman, R., Brown, J. V.: Behavioral dialogues: An approach to the assesment of mother-infant inetaction. Child development, 1973, Vol. 48, No. I, p. 259-303.

² Richards, M. P. M.: First steps in becoming social, The integration of child into social world, London, Cambrige University press, 1974, p. 83-99.

³ Schaffer, H. R.: *The growth of sociability*, Harmondsworth, Middlesex, Penguin books, 1971.

⁴ Smith, H.: Nonverbal communication in teaching, An introduction, *Child development*, 1978, Vol. 49, No. 4., p. 950-953.

⁵ Brazelton, T. B.; Koslowski, B.; Main, M.: The origins of reciprocity, The early mother - infant interaction. In: Lewis, M., Rosenblum, L.A.: The efect of infant on its caregiver, Lond John Wiley, 1974, p. 49-77.

⁶ Treverthen, C., hubley, P.: Secondary intersubjectivity, In: Lock, A. (ed): Action, gesture and symbol, London, Academic press, 1978, p. 183-231.

komunikacije, jer komunikacija u društvu preuzima ulogu najznačajnijeg instrumenta vlasti. Prema tradiciji, škola je prije svega bila orijentirana na specifične ciljeve odgoja i obrazovanja mladih. U tom pravcu komunikacija se svodila na uske i ograničene okvire. Danas se, međutim, ta ravnoteža između obrazovanja i komunikacije bitno poremetila. Izgubivši monopol u prenošenju znanja mladima škola je izgubila i svoj autoritativni položaj kao institucija koja daje znanje. Mladima se posredstvom obilja informacija koje nude mediji, tisak, mnoge kulturne, pa i političke organizacije, nude informacije koje se nerjetko ne slažu s onima koje nudi škola. Od takvih suprotnosti škola se ne može zaštititi tvrdeći kako one ne postoje. Ma što škola poduzimala, informacije stižu do učenika stvarajući kod njih želju da se okrenu i drugim izvorima informacija i znanja. Konkurencija informacija, koje u svojoj osnovi gube ili dobivaju ponajviše posredstvom komunikacije, primorala je ne samo školu, već i društvo, da se komunikaciji dade mnogo važnije značenje u ukupnim društvenim odnosima. Problem komunikacije nametnuo se tako kao krucijalni problem u svezi s politikom i planiranjem obrazovanja.

Duboko uvjereni da je komunikacija fenomen međunarodnog značenja, pokušati ću u ovom radu problematizirati do sada malo istraživani aspekt komunikacije kojega sam, slobodnom procjenom, imenovala "emancipirajuća komunikacija". Termin je nov i nema uporište u dosadašnjoj literaturi o komunikaciji, već korenspodira s mojim vlastitim poimanjem prirode komunikacije u okviru napora transformiranja obrazovnih sustava na svjetskoj razini. Moja razmišljanja o budućnosti obrazovanja usmjerena su na ideju vodilju da će razmjena iskustava koji afirmiraju najracionalnija i najstručnija rješenja obrazovnih reformi u mnogim zemljama svijeta diktirati konkretne reformske zahvate u svakoj zemlji pojedinačno. svijest o značenju ovog aspekta komunikacije sve više prevladava u stručnim krugovima zaduženim za reforme obrazovanja jedne zemlje, a posljedica je evolucija obrazovanja prilagođena potrebama i mogućnostima određene društvene zajednice. Valja, međutim, istaknuti da je više riječ o pozitivnim tendencijama nego o stvarnoj evoluciji, jer se još uvijek traže putevi prijenosa i primjene dobivenih informacija. Futurološki gledano "emancipacija komunikacije" ogledat će se u tome što će mnoga obrazovna rješenja naći svoje mjesto u školskim sustavima više zemalja koje za to budu imale odgovarajuće društvene preduvjete. Zahvaljujući "emancipirajućoj komunikaciji" stvorit će se stanovita ravnoteža između obrazovnih sustava zemalja svijeta, jer samo na taj način obrazovanje može dobiti internacionalno obilježje, kojemu se još odavno upomo teži.

Internacionalizacija obrazovanja po mojemu je mišljenju neodvojiv dio društvenog preobražaja svijeta, i najsigurniji put ka svjetskom miru. Teorijske koncepcije, međutim, moraju se povezati s općim društvenim i ekonomskim uvjetima konkretne zemlje, a zadaća je svjetske zajednice, da te uvjete što više približi jedne drugima. Suvremena stvarnost, s jedne strane, podstiče razvoj ove ideje (ujedinjenje Njemačke, ujedinjenje Europe), a s druge strane, stravičnom rušilačkom snagom razara već do sada postignuto (rat na prostoru bivše Jugoslavije, mnogi ratovi u svijetu, širenje nacional-socijalizma i fašizma u zemljama Zapada). Upravo zato u ovome radu želim izraziti što jasnije stajalište: "emancipirajuća komunikacija" u sustavima obrazovanja može povezati one pozitivne sile koje će upravo internacionalizacijom obrazovanja širiti ideju razvoja svjetskoga poretka na principima mira. Nije ovo, istina, moja originalna ideja. Pokušaji internacionalizacije obrazovanja sežu unazad više stoljeća, a konkretni značajni napori učinjeni su početkom XIX vijeka. U tome se naročito istaknuo M. A. Jullien zalažući se za usporedno proučavanje europskog školstva i osnivanje jedinstvene institucije čije bi se djelovanje proširilo na sve

europske zemlje. Upravo na tome primjeru, kao i na mnogim primjerima poslije ⁷, možemo ustanoviti da "emancipirajuća komunikacija" krije u sebi opasnost nekritičkog preuzimanja informacija, što može imati za posljedicu razvoj modela obrazovanja u nekoj zemlji koji neće odgovarati njezinim specifičnostima. Ovo naročito pogađa zemlje u razvoju, što najbolje ilustrira poruka koju su uputile ove zemlje UNESCO 1982. god. ⁸ : " Prestanite se baviti stvaranjem globalnih informacionih sustava utemeljenih na kompjutorima. U našim zemljama vrlo je malo onih koji se mogu njima koristiti, a oni, uglavnom, služe da povećaju prestiž stručnjaka... Ako UNESCO ne može doprinjeti takvom prijenosu informacija koje sežu do masa, i koje će biti utemeljeno na njihovom shvaćanju što trebaju znati, djelovanje na takav način neće biti samo sterilno već, možda, i štetno."

Mada smo još u ratu, što ozbiljno ugrožava mnoge naše napore da se približimo europskim tokovima obrazovanja, "emancipirajuća komunikacija" najracionalniji je put koji vodi u tome smjeru. U mnogim segmentima preobrazbe našega školstva valja respektirati ovaj aspekt komunikacije, izbjegavajući dakako one negativne strane koje smo već pomenuli.

Prije svega morali bismo riješiti više načelnih problema, koji zadiru kako u domenu obrazovanja, tako i domenu politike: Tko će odlučivati o tome što je punovažna informacija? Tko će odlučivati o pravu na puštanje informacija? Tko će informaciju oblikovati tako da odgovara našim koncepcijama obrazovnog sustava? Tko će razlučiti ono što je važno, a tko odlučiti ono što je legitimno?

U dogleđnoj budućnosti "emancipirajuća komunikacija" mogla bi biti put rješavanja mnogih praktičnih problema preobrazbe našeg školstva. Tu prije svega mislim na promjene u strukturi nastavnih programa koji će biti sukladni programima europskih zemalja. Primjer za takvo što već imamo, ali bi ga valjalo proširiti diljem Hrvatske. Riječ je o programu "međunarodne mature" potekao iz Europe, a danas rasprostranjenome na sve kontinente svijeta. Glavna karakteristika ovog programa je svako odsustvo etnocentrizma, što svakom polazniku omogućava položaj "građanina svijeta". Ovaj primjer uspio je pokušaj praktične promocije internacionalizacije obrazovanja posredstvom "emancipirajuće komunikacije". To je ujedno i praktičan dokaz mogućnosti depolitizacije obrazovanja, jer je odgoj uzdignut iznad političkih sučeljavanja sa svime onim što je u njemu plemenito i humano.

Jednako značajan problem kojega možemo pripisati djelovanju "emancipirajuće komunikacije" je mogućnost jasne diferencijacije humanističke osnove karaktera nastave, u okviru koje će se izgubiti dihotomija između fizičkoga rada i intelektualnih aktivnosti.

Posredstvom "emancipirajuće komunikacije" bit će moguće riješiti mnoge specifične probleme našega školstva, kao naprimjer treba li naše društvo škole elitnog tipa klasičnih gimnazija, "specijalističke" škole, ili će se afirmirati opcija integriranih školskih programa koju danas prihvaćaju mnoge zapadno-europske zemlje? ⁹ Buduća

⁷ "Perspectives", Revue trimestrielle de Education, UNESCO, No II, 1979.

⁸ "Perspectives", Revue trimestrielle de Education, No I, 1982.

⁹ Takozvani integrirani programi nisu nastali slučajno. Upravo putem komunikacije došlo se do jedinstvenog stajališta o neracionalnosti tradicionalne podjele nastavnih programa u jasno razgraničene discipline. Pokazalo se da izučavanje nastavnog programa integracijom sadržaja osigurava veću ekonomičnost obrazovanja, bolju koncentraciju nastave i kvalitet znanja. Problem kako grupirati programe nije, međutim, riješen, a sve je prisutnije stajalište da se i

evolucija obrazovanja u svijetu teško je zamisliva bez komunikacije, pri čemu aspektu kojega smo uvjetno nazvali "emancipirajućom komunikacijom" pridajemo najznačajnije mjesto.

ZAKLJUČAK

Suvremene mogućnosti brze razmjene informacija iz svih krajeva svijete obilježile su komunikaciju kao jedan od najznačajnijih činilaca preobrazbe i razvoja školstva. Takova situacija izmjenila je ne samo odnos između škole i njezine sredine, već i unutrašnju strukturu škole. Umjesto određivanja autoritativnih istina, škola polako prerasta u instituciju koja nudi i druge usluge prilagođavajući se zahtjevima njezinih korisnika.

Uvažavajući komunikaciju kao neminovnost suvremenog poimanja obrazovanja, pedagoška teorija značajno je razradila aspekte komunikacije koji se odnose na interakciju između respondenata komunikacije i primjenu tehnologije u nastavne svrhe. Mnogo manje je istražen treći aspekt komunikacije, u ovome radu imenovan "emancipirajućom komunikacijom", čiji je temeljni zadatak internacionalizacija obrazovanja. Didaktičko obilježje ovoga segmenta komunikacije nije puko oponašanje tuđih dostignuća, već načini njihova prilagođavanja uvjetima i mogućnostima konkretne društvene sredine.

Uključiti se u europske integracijske tokove obrazovanja za nas znači prije svega osposobiti kadar prosvjetnih djelatnika s jasnim obilježjem demokratskog poimanja društva, i istovremeno kreirati takove društvene odnose koji će omogućiti razvoj školstva za međunarodno razumjevanje. Komunikacija je i put promjene, i put mira, i zato bi svako zatvaranje unutar okvira nacionalne države bilo kočnica općeg društvenog napretka.

Literatura:

- Bakerman, R., Brown, J. V.: Behavioral dialogues: An approach to the assessment of mother-infant interaction. *Child development*, 1973, Vol. 48, No. I, p. 259-303.
- Brazelton, T. B., Koslowski, B., Main, M.: The origins of reciprocity, The early mother-infant interaction. In: Lewis, M., Rosenblum, L.A. (eds) *The effect of infant on its caregiver*. London, John Wiley. 1974, p. 49-77.
- Jelačić, B.: *Organizacija i funkcioniranje obrazovanja u SAD i Kanadi*, Misao, Novi Sad, 1980.
- Miljak, A.: *Uloga komunikacije u razvoju govora djece predškolske dobi*, Školske novine, Zagreb, 1984.
- Mitrović, D.: *Moderni tokovi komparativne pedagogije*, Svjetlost, Sarajevo, 1981.
- "Perspectives", *Revue trimestrielle de Education*, UNESCO, No. II, 1979. et

No. I 1982.

- R i c h a r d s , M. P. M.: The development of psychological communication in the first year of life. In: Connolly, K., Bruner, J. (eds): *The growth of competence*, London academic press, 1974, p. 119-135.
- R i c h a r d s , M. P. M.: First steps in becoming social. In: Ricards, M. P. M. (ed): *The integration of child into social world*. London, Cambridge Univ. press, 1974, p. 83-99.
- S m i t h , H.: Nonverbal communication in teaching, An introduction, *Child development*, 1978. Vol. 49, No. 4. p. 950-953.
- S c h a f f e r , H. R.: *The growth of sociability*, Harmondsworth, Middlesex, Penguin books, 1971.
- T r e v e r t h e n , C., H u b l e y , P.: Secondary intersubjectivity, In: Lock, A. (ed): *Action, gesture and symbol*, London, Academic press, 1978, p. 183-231.

Zora Itković: EDUCATION AND COMMUNICATION

S u m m a r y

The central problem tackled by the article is the meaning of the exchange of information and experience in organizing and practically conducting education. The author maintains that communication, as a form of positive social interaction and as an instrument for broadening our knowledge, is one of the most significant factors in the successful transformation of the educational system. Communication influences, in a significant manner, the creation of a balance between the educational systems of different countries and it is this particular aspects that is dealt with in the paper. By introducing the term "emancipatory communication", the author sought to make a contribution to the explanation of this complex phenomenon. The author underlines the need of implementing these theoretical insights into reforms taking place nowadays in Croatia which would practically enable the integration of the Croatian system of education into developments under way throughout Europe.